

ANALIZA DEMOGRAFSKIH ODREDNICA EKONOMSKOG RAZVOJA BOSNE I HERCEGOVINE

Amna Aščić, email: amnatravnik@gmail.com

Federalni zavod za statistiku, Zelenih beretki 26, Sarajevo

Sažetak: Demografska kretanja i ekonomski razvoj zemlje su u uzročno – posljedičnoj vezi pa se svaki poremećaj u demografskim kretanjima odražava na smjer ekonomskog razvoja države i obrnuto. U radu je prikazana analiza osnovnih demografskih kretanja u BiH. Rezultati istraživanja pokazali su da se BiH suočava sa izazovima smanjenja broja i starenja svog stanovništva. U periodu od 1991. do 2013. godine BiH je izgubila 19,33% svog stanovništva. Prosječna starost stanovništva u BiH ima konstantan trend rasta od popisa stanovništva 1981. godine do popisa stanovništva 2013. godine. Prosječni životni vijek stanovništva produžen je za 6,8 godina od 1999. do 2015. godine. Prirodni priraštaj je u konstantnom padu za cijeli posmatrani period (1996-2015. godine) a od 2007. godine ima negativan trend. U periodu od 2006. do 2016. godine broj osoba koje čine radnu snagu Bosne i Hercegovine smanjen za 103 hiljade. Analiza registriranih odlazaka BiH građana u inostranstvo pokazuje da BiH većinski napušta radno sposobno stanovništvo. Prema projekcijama UN-a ovakvi nepovoljni trendovi nastaviti će se ubrzano i u narednim decenijama.

Ključne riječi: stanovništvo, demografski trendovi, analiza, ekonomski razvoj

ANALYSIS OF DEMOGRAPHIC DETERMINANT OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: Demographic trends and economic development of the country are in the cause - effect relationship. Any disturbance in demographic trends reflects in the direction of economic development of the country and vice versa. This paper presents an analysis of the main demographic trends in B&H. The results showed that B&H faces the challenges of reducing the number and aging of its population. In the period 1991 - 2013, B&H has lost 19.33% of its population. The average age of the population in Bosnia and Herzegovina has a constant growth trend from Census 1981 to the Census 2013. The average life expectancy of the population has been increased by 6.8 years in a period 1999 - 2015. Natural growth is in constant decline for the whole observed period (1996 - 2015) and since 2007 has a negative trend. In the period 2006 - 2016 the number of people who consist the workforce of Bosnia and Herzegovina decreased by 103.000. Analysis of registered departures to abroad shows that working age population leaves B&H in majority. According to projections of the UN these adverse trends will rapidly continue in the coming decades.

Keywords: population, demographic trends, analysis, economic development

1. UVOD

Mnogobrojni su faktori koji utječu na stanje i brojnost stanovništva i mogu se grupirati u četiri skupine: 1. demografski, 2. ekonomski, 3. politički, 4. ostali faktori (socio-psihološki, tradicionalni, religijski).²⁸⁶ Većina svjetskih nacija u posljednje dvije decenije suočava se sa demografskim izazovima. Starenje stanovništva, neujednačena prostorna raspoređenost stanovništva, gubitak ruralnog stanovništva, trend produženja očekivanog trajanja života i snižavanje stope fertiliteta, problem starenja populacije u razvijenom svijetu i problem mlade populacije u nerazvijenom svijetu, samo su neki od demografskih trendova sa kojima se

²⁸⁶Wertheimer-Baletić, A., (1999), „Stanovništvo i razvoj“, Ekonomski pregled; No. 3 – 4, pp. 404-410.

suočava savremeno društvo.²⁸⁷ Demografska kretanja i privredni razvoj zemlje su u uzročno – posljedičnoj vezi pa se svaki poremećaj u demografskim kretanjima odražava na smjer privrednog razvoja države i obrnuto. Promjene u razvoju stanovništva, koje nastaju povezano s procesom privredno - socijalnog razvoja i same povratno djeluju na taj razvoj, bilo da ga stimuliraju ili usporavaju, ovisno o specifičnim obilježjima pojedine zemlje.²⁸⁸ Razumjevanje prilika i prijetnji koje demografske promjene nose sa sobom ključno je za planiranje i postizanje održivog razvoja svake države. Stanovništvo je nositelj privrednog razvoja jer ono predstavlja demografski okvir za formiranje radne snage koja pokreće i usmjerava svedjelatnosti u prostoru.²⁸⁹ Stanovništvo je izvor najvažnijeg proizvodnog faktora – radne snage a radna snaga (aktivno stanovništvo) se formira iz radnog kontingenta (radnosposobno stanovništvo) koji se nalazi pod izravnim utjecajem niza demografskih faktora, posebnostarostno-spolne strukture stanovništva, onda raščlamba i poznavanje procesa u razvoju biološke strukture stanovništva postaje važnim preduvjetom za ocjenu demografskih potencijala u današnjem i budućem privrednom razvoju svake države.²⁹⁰ Bosna i Hercegovina se suočava sa izazovom starenja svog stanovništva a prema projekcijama UN-a, u narednim decenijama nepovoljni trendovi starenja stanovništva nastaviti će se ubrzano. Ukoliko se u što skorijem periodu ne poduzmu mjere u cilju usporavanja ovakvih demografskih trendova, starenje stanovništva dovest će do značajnog smanjivanja radne snage. Radna snaga je najvažniji faktor društveno– ekonomskog razvoja neke zemlje i određuje smjer i tempo razvoja privrede.²⁹¹ Smanjivanje radne snage dugoročno će ugroziti mogućnost privredno-društvenog razvoja Bosne i Hercegovine te je iz tog razloga potrebno stalno upozoravati na neophodnost postavljanja jasnih i ostvarivih ciljeva koji će se moći realizirati u izvjesnom periodu sa svrhom dugoročnog ublažavanja negativnih demografskih trendova.

2. PODACI I METODE

Podaci o broju stanovnika, prosječnoj starosti stanovništva, prosječnoj starosti umrlih osoba, stope prirodnog kretanja stanovništva, podaci o karakteristikama stanovništva prema aktivnosti i podaci o registriranim odlascima stanovništva u inostranstvo preuzeti su od Federalnog zavoda za statistiku i Agencije za statistiku BiH. Usporedba stopa prirodnog priraštaja BiH i zemalja regiona urađena je na osnovu podataka preuzetih od nacionalnih statističkih institucija. Podaci o procjenama kretanja stanovništva BiH do 2100. godine preuzeti su iz Prospekta svjetske populacije²⁹² koji su izradile Ujedinjene nacije. Za analizu i

²⁸⁷ Aščić, A., Imamović, M., Kanalić, E., (2017), „Analiza trenda svjetske populacije“, *Zbornik radova 4. Međunarodne konferencije Agrobiznis MAK-2017 “Evropski put” IPARD 2015-2020*, Kopaonik, Srbija, pp. 363-370.

²⁸⁸ Wertheimer-Baletić, A., op. cit.

²⁸⁹ Živić, D., (2003), „Demografske odrednice i posljedice starenja stanovništva Hrvatske“, *Revija za socijalnu politiku*; No.3, Vol.10, pp. 307-319.

²⁹⁰ Ibid

²⁹¹ Lamza-Maronić, M., Tokić, I., (2012), „Utjecaj demografskih čimbenika na društveno – ekonomski razvoj Hrvatske, *Ekonomski vjesnik : Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*; No.2, Vol. 25, pp. 263-270.

²⁹² https://esa.un.org/Unpd/wpp/Publications/Files/Key_Findings_WPP_2015.pdf

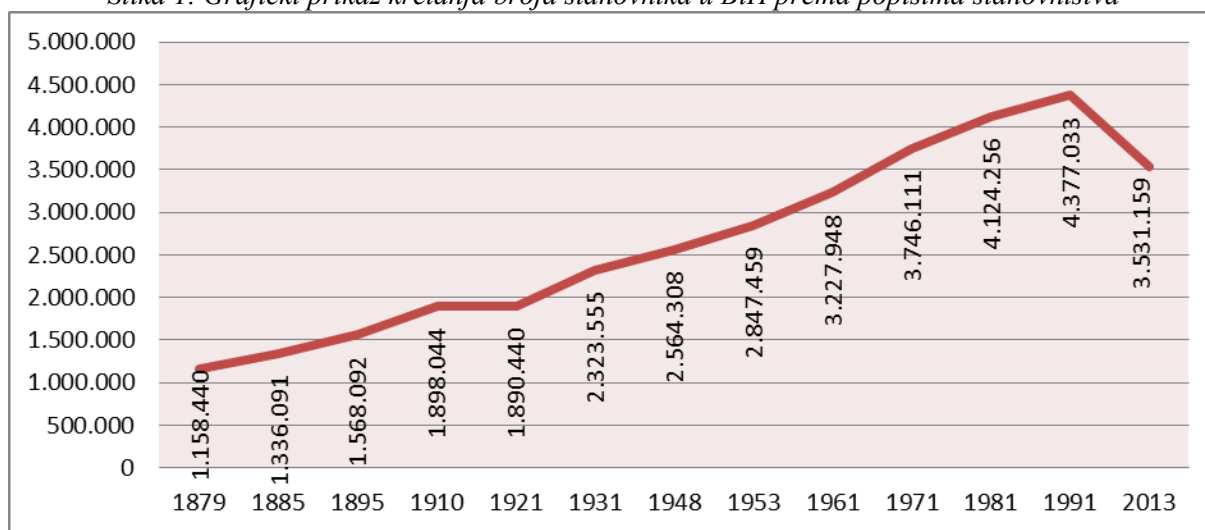

grafičko prikazivanje podataka korištene su standardne metode statističke analize i softverski paket MS-Excel.²⁹³

3. REZULTATI I DISKUSIJA REZULTATA

Rad se bavi analizom osnovnih demografskih procesa u Bosni i Hercegovini sa posebnim naglaskom na demografsko starenje stanovništva te njegovim mogućim posljedicama na ekonomski razvoj Bosne i Hercegovine.

Slika 1. Grafički prikaz kretanja broja stanovnika u BiH prema popisima stanovništva

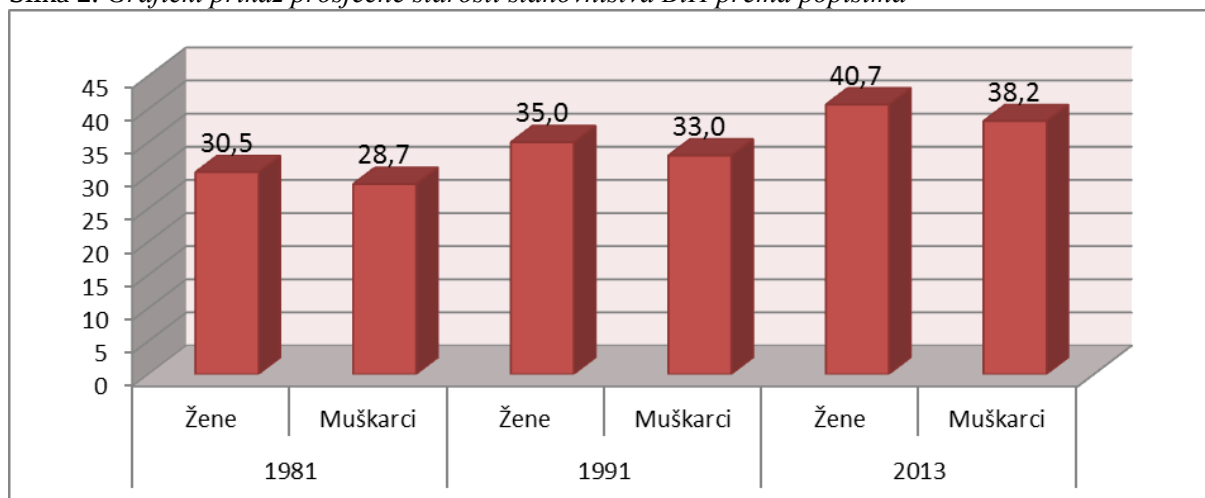
Izrađeno na temelju: Agencija za statistiku BiH (2016), Demografija 2015

Na osnovu slike 1 može se zaključiti da se broj stanovnika u BiH od 1879. do 1991. godine povećao približno 3 puta odnosno 277,84%. U istom periodu broj stanovnika je bio u konstantnom porastu, izuzev u periodu od 1910. do 1921. godine kada dolazi do blagog pada broja stanovnika, za 0,4%. U periodu od 1991. do 2013. godine broj stanovnika se smanjio za 19,33%.

Na slici 2 dat je grafički prikaz prosječne starosti stanovništva BiH prema popisima iz 1981., 1991. i 2013. godine.

²⁹³ Briand, G., (2011), Using Excel for principles of econometrics, Hoboken (New Jersey – USA): John Wiley & Sons Inc., 2011.

Slika 2. Grafički prikaz prosječne starosti stanovništva BiH prema popisima

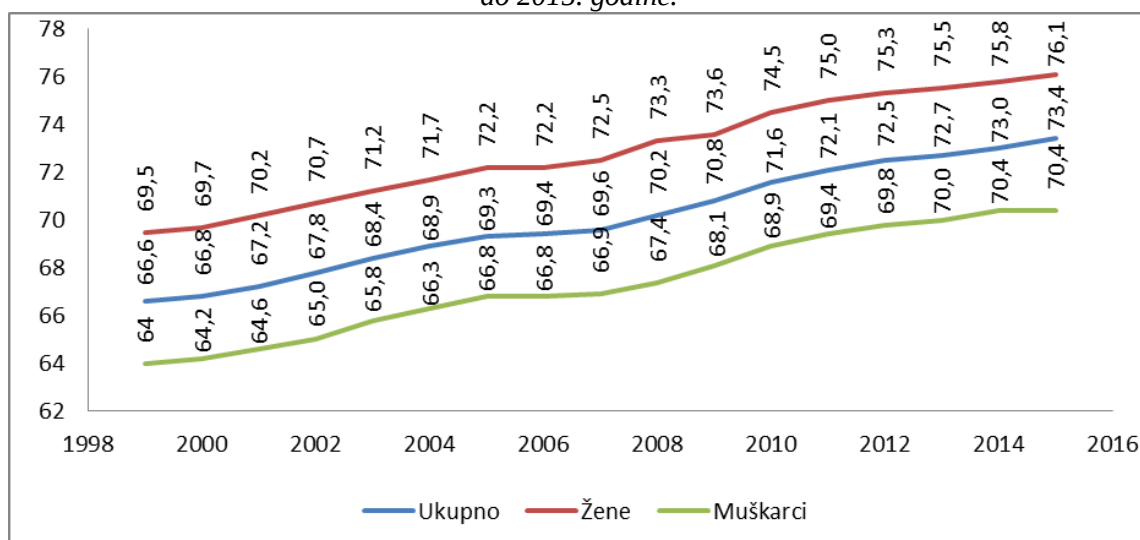

Izrađeno na temelju: Agencija za statistiku BiH (2016), Demografija 2015

Prosječna starost stanovništva u BiH ima konstantan trend rasta od popisa stanovništva 1981. do popisa iz 2013. godine. Prosječna starost žena se povećala za 10,2 godina dok su muškarci u prosjeku stariji za 9,5 godina.

Na slici 3 prikazana je prosječna starost umrlih osoba prema spolu za svaku godinu u periodu od 1999. do 2015. godine.

Slika 3. Grafički prikaz prosječne starost umrlih osoba prema spolu po godinama u periodu od 1999. do 2015. godine.

Izrađeno na temelju: Agencija za statistiku BiH (2016), Demografija 2015

Prosječni životni vijek stanovništva u Bosni i Hercegovini produžen je za 6,8 godina od 1999. do 2015. godine. Prosječno godišnje povećanje životnog vijeka Bosanaca i Hercegovaca u posmatranom periodu je za 0,4 godine. Žene u 2015. godini žive u prosjeku duže za 6,6 godina a muškarci za 6,4 godina u odnosu na 1999. godinu.

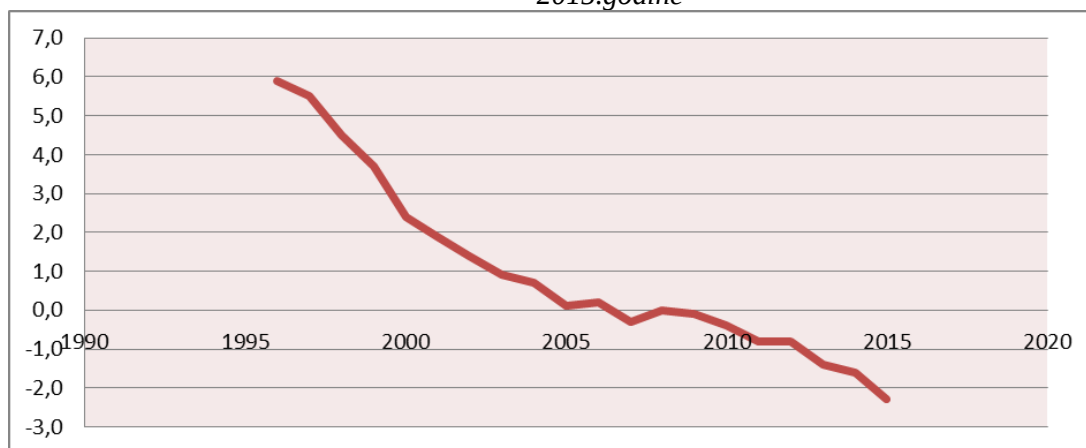

Tabela 1. Stope prirodnog kretanja stanovništva(na 1000 stanovnika)od 1996. do 2015.godine

Godina	Živorodeni	Umrli	Prirodnipriraštaj
1996	12,8	6,9	5,9
1997	12,9	7,5	5,5
1998	12,3	7,9	4,5
1999	11,4	7,7	3,7
2000	10,5	8,1	2,4
2001	9,9	8,0	1,9
2002	9,3	7,9	1,4
2003	9,2	8,3	0,9
2004	9,1	8,5	0,7
2005	9,0	9,0	0,1
2006	8,9	8,6	0,2
2007	8,8	9,1	-0,3
2008	8,9	8,9	0,0
2009	9,0	9,1	-0,1
2010	8,7	9,1	-0,4
2011	8,3	9,1	-0,8
2012	8,5	9,3	-0,8
2013	8,7	10,1	-1,4
2014	8,6	10,2	-1,6
2015	8,5	10,8	-2,3

Izvor: Agencija za statistiku BiH (2016), Demografija 2015

Slika 4. Grafički prikazstopa prirodnog kretanja stanovništva(na 1000 stanovnika)od 1996. do 2015.godine

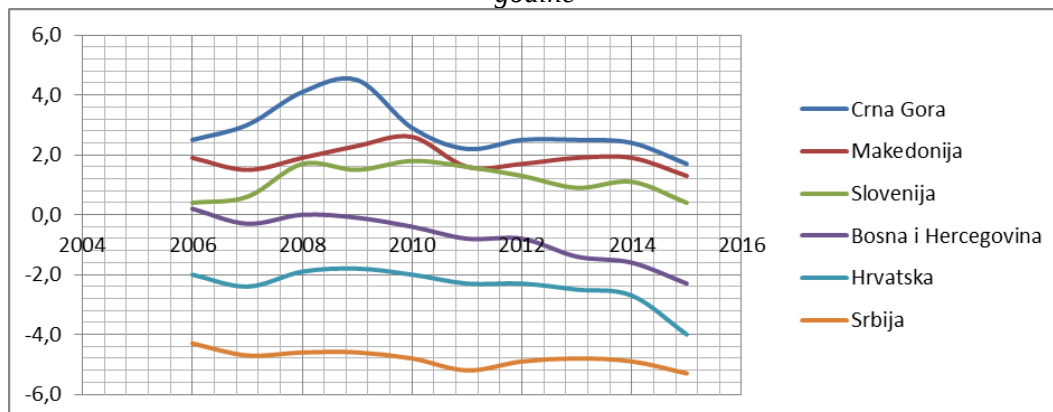
Izrađeno na temelju: Agencija za statistiku BiH (2016), Demografija 2015

Iz tabele 1 i slike 4 vidimo da je prirodni priraštaj u BiH u konstantnom padu za cijeli posmatrani period (1996-2015. godine). Negativan prirodni priraštaj koji je započeo u 2007.

godini nastavlja se sve do 2015. godine i iz godine u godinu se povećava, sa izuzetkom u 2008. godini kada je iznosio 0,0.

Slika 5. Stope prirodnog priraštaja u pojedinim zemljama regiona i BiH periodu od 2006. do 2015. godine

Izrađeno na temelju podataka nacionalnih statističkih institucija

Na slici 5 dat je grafički prikaz stopa prirodnog priraštaja u pojedinim zemljama regiona i BiH u periodu od 2006-2015. godine. Stope prirodnog priraštaja u Crnoj Gori, Makedoniji i Sloveniji su pozitivne u cijelom posmatranom periodu ali nemaju konstantan trend. Podaci o prirodnom priraštaju za Hrvatsku i Srbiju pokazuju negativnu stopu u svim posmatranim godinama. Najgora situacija je u Srbiji u kojoj se prirodni priraštaj kreće od -4,3 u 2006. do -5,3 u 2015. godini. Prirodni priraštaj u Crnoj Gori je najpovoljniji u odnosu na ostale posmatrane zemlje iako i on bilježi značajan pad od 2009. godine kada je iznosio 4,5 na 1,7 u 2015. godini.

Tabela 2. Karakteristike stanovništva prema aktivnosti u periodu od 2006-2016. godine (u hiljadama)

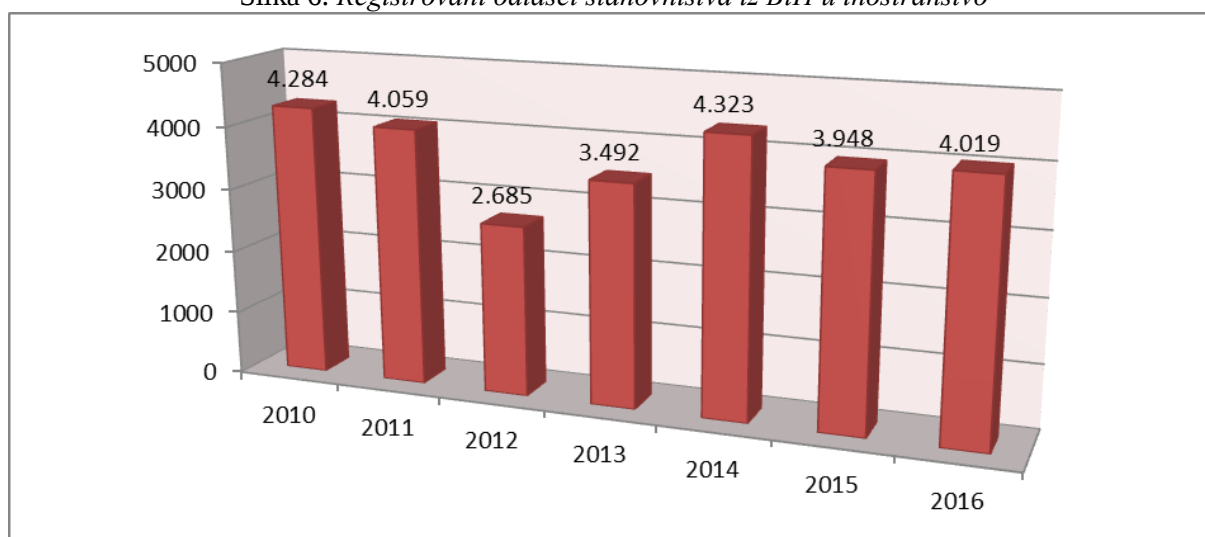
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1. Ukupnostanovništvo (3+6+7)	3.372	3.315	3.211	3.129	3.130	3.057	3.038	3.050	2.982	2.983	2.840
2. Radnosposobnostanovništvo	2.733	2.725	2.649	2.594	2.597	2.561	2.566	2.598	2.565	2.579	2.489
3. Radnasnaga (4+5)	1.177	1.196	1.162	1.132	1.158	1.127	1.130	1.133	1.120	1.136	1.074
4. Zaposleni	811	850	890	859	843	816	814	822	812	822	801
5. Nezaposleni	366	347	272	272	315	311	317	311	308	315	273
6. Neaktivni	1.556	1.529	1.486	1.463	1.439	1.434	1.436	1.465	1.446	1.443	1.415
7. Osobemlađe od 15 godina	639	590	563	534	533	496	472	452	417	404	351
8. Osobe od 15-64 godina	2.242	2.235	2.120	2.088	2.101	2.062	2.049	2.079	2.021	2.037	1.941

Izvor: <http://www.fzs.ba/> (16.03.2017)

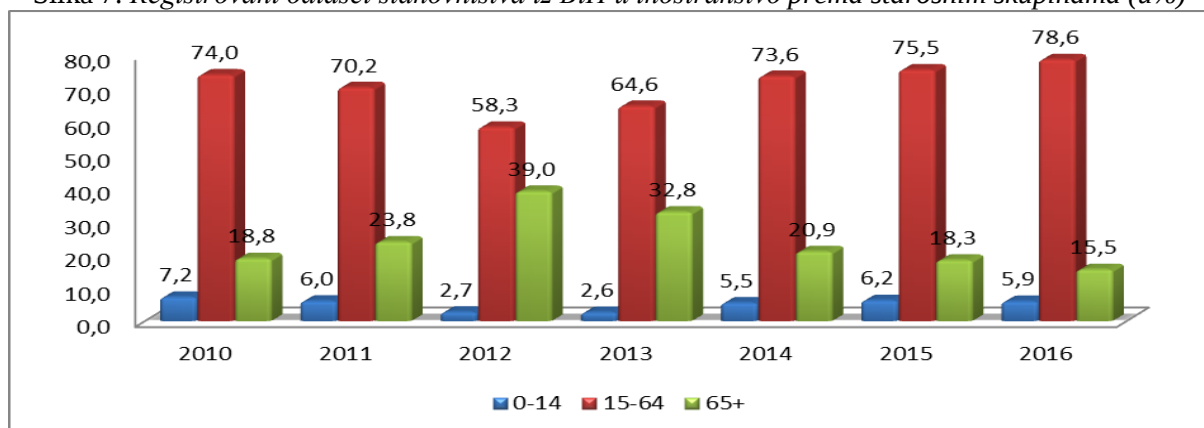
Tabela 2 pokazuje da je u periodu od 2006-2016. godine broj osoba koje čine radnu snagu Bosne i Hercegovine smanjen za 103 hiljade. Najveći pad desio se u 2016. godini kada je BiH izgubila 62 hiljade svog radno aktivnog stanovništva. Ukupan broj stanovnika u posmatranom periodu smanjen je za 532 hiljade. Broja osoba mlađih od 15 godina a koje čine starosnu skupinu koja će tek ući u kategoriju radno sposobnog stanovništva smanjio se za 288 hiljada u posmatranom periodu.

Slika 6. Registrovani odlasci stanovništva iz BiH u inostranstvo

Izvor: <http://www.fzs.ba/> (16.03.2017)

Slika 7. Registrovani odlasci stanovništva iz BiH u inostranstvo prema starosnim skupinama (u%)

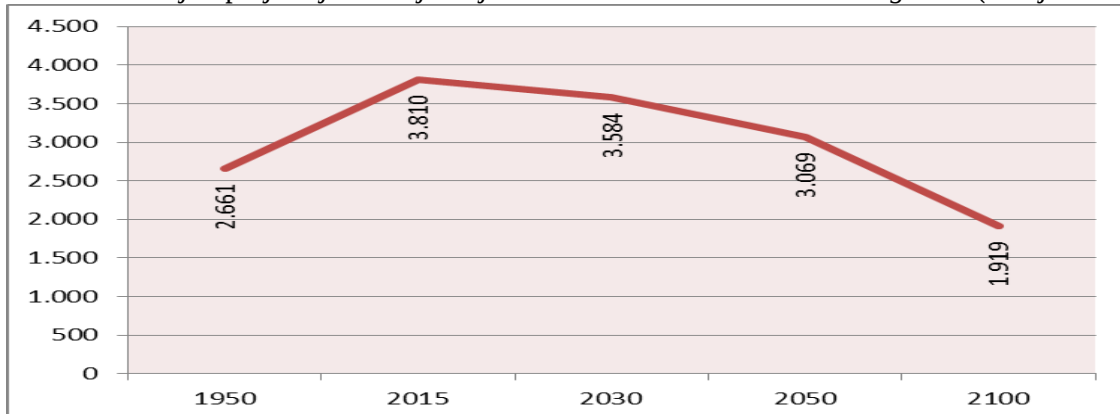

Izvor: <http://www.fzs.ba/> (16.03.2017)

Ukupan broj registriranih odlazaka građana BiH u inostranstvo u periodu od 2010 – 2016. godine prikazan je na slici 6. U 2010. godini BiH je zvanično napustio najveći broj građana u odnosu na sve posmatrane godine. Na slici vidimo da je u 2012. godini zabilježeno značajno smanjenje broja registriranih odlazaka građana BiH u inostranstvo i u odnosu na 2011. godinu, BiH je napustilo 1374 stanovnika manje. Od 2013. godineregistrirani odlasci iz BiH opet poprimaju uzlazni trend sve do 2015. godine kada se bilježi blagi pad registriranih odlazaka BiH stanovništva u inostranstvo ali u 2016. godini taj trend je ponovo u porastu. Ako analiziramo registrirane odlaske BiH građana u inostranstvo prema starosnim skupinama (slika 7) zaključujemo da BiH većinski napušta radno sposobno stanovništvo.

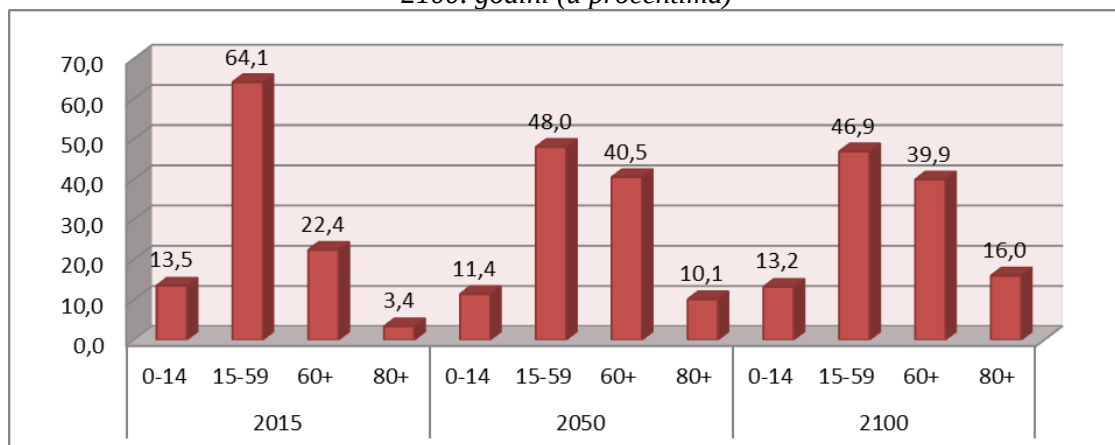
Slika 8. Kretanje i projekcijakretanjabroja stanovnikaBiHod 1950. do 2100.godine (u hiljadama)

Izrađeno na temelju: *United nations, „World population prospects“*,
https://esa.un.org/Unpd/wpp/Publications/Files/Key_Findings_WPP_2015.pdf
(01.03.2017.godine)

Na slici 8 prikazane su procjene UN-a prema kojima BiH zauzima 5. Mjesto među 43 zemlje za koje je predviđeno drastično opadanje broja stanovnika. BiH će do 2050. godine izgubiti 742 hiljade odnosno 19,5% svog stanovništva.

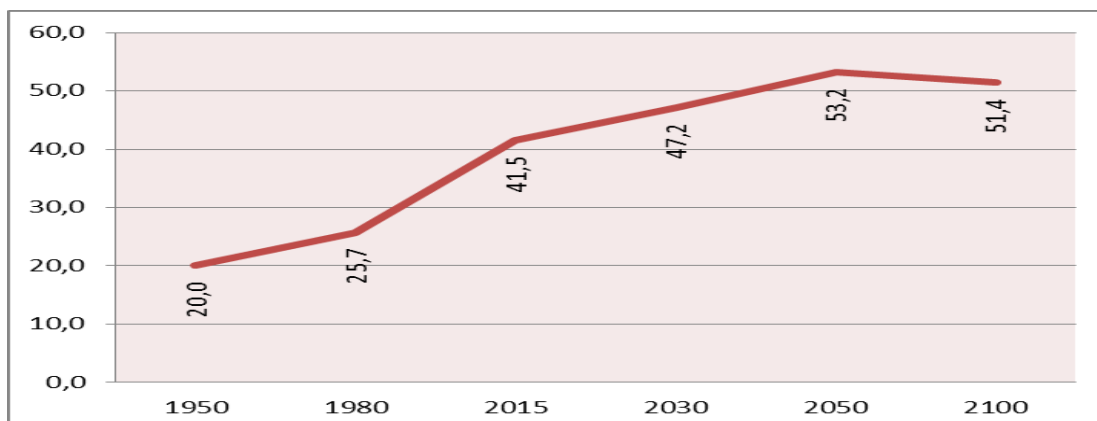
Slika9. Kretanje I projekcija kretanja stanovništva BiH prema starosnim grupama u 2015., 2050., i 2100. godini (u procentima)

Izrađeno na temelju: *United nations, „World population prospects“*,
https://esa.un.org/Unpd/wpp/Publications/Files/Key_Findings_WPP_2015.pdf
(01.03.2017.godine)

Na slici 9 prikazana je projekcija kretanja stanovništva BiH prema starosnim grupama u 2015., 2050., i 2100. godini (u procentima). Prema procjenama UN-a udio stanovništva od 0-14 godina će sa 13,5% u 2015. godini pastina 11,4% u 2050. godini te će do 2100. godine ponovorastina 13,2%. U 2015.godini 64.1% stanovništva bilo je između 15 i 59 godina. Do 2050. godine udio stanovnika iz te starosne skupine past čena 48% a u 2100. godini na 46.9%. Istovremeno, udio starog stanovništva (80+) imat će konstantan rast. Udio od 3,4% stanovništva iz te starosne skupine u 2015. godini porast će na 10,1% u 2050. godini te na 16% u 2100. godini.

Slika 10.Kretanje i projekcija kretanja prosječne starosti stanovništva BiHod 1950 - 2100. godine

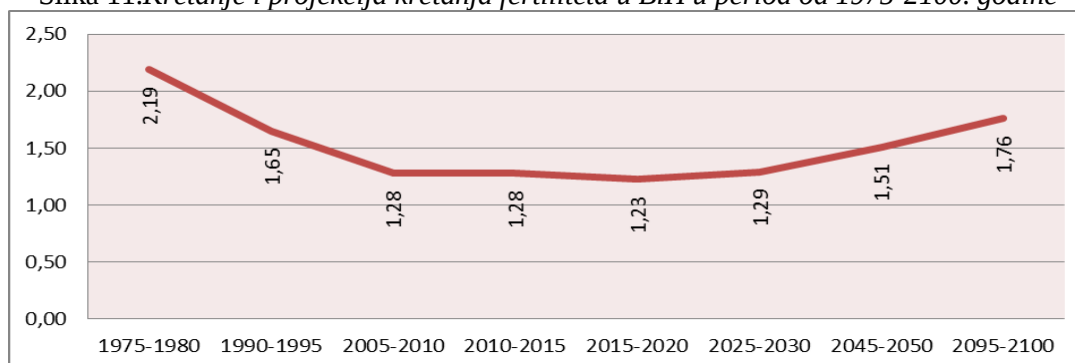

Izrađeno na temelju: *United nations, „World population prospects“*,

https://esa.un.org/Unpd/wpp/Publications/Files/Key_Findings_WPP_2015.pdf (01.03.2017.godine)

Na slici 10 vidimo da prosječna starost građana BiH ima konstantan rast od 1950. godine kada je stanovništvo u prosjeku bilo staro 20 godina, te će se prema procjenama UN-a takav trend nastaviti do 2100. godine, kada će prosječna starost stanovništva biti 51,4 godine.

Slika 11. Kretanje i projekcija kretanja fertiliteta u BiH u period od 1975-2100. godine

Izrađeno na temelju: *United nations, „World population prospects“*,

https://esa.un.org/Unpd/wpp/Publications/Files/Key_Findings_WPP_2015.pdf

(01.03.2017.godine)

Prema podacima UN-a BiH je od 2010. godine među 10 svjetskih država sa najnižim fertilitetom a prema istim procjenama u skupini 10 zemalja sa najnižim fertilitetom će ostati do 2050. godine (slika 11)

4. ZAKLJUČAK

U radu je prikazana analiza osnovnih demografskih kretanja u BiH s ciljem ukazivanja na neophodnost poduzimanja hitnih mjera usmjerenih na ublažavanje nepovoljnih demografskih trendova na ekonomski razvoj države. Stanovništvo je jedna od najvažnijih komponenti razvoja zemlje jer predstavlja izvor radne snage koja pokreće i usmjerava sve privredne aktivnosti u državi pa svaka promjena u broju i strukturi stanovništva utječe na smjer ekonomskog razvoja države. Analiza kretanja stanovništva BiH ukazuje na dva istovremena demografska procesa: smanjivanje broja stanovnika i proces demografskog starenje stanovništva uzrokovanih produženjem životnog vijeka, smanjivanjem stopa fertiliteta i

iseljavanjem BiH stanovništva u inostranstvo. Prema projekcijama UN-a nepovoljni demografski trendovi u BiH nastaviti će se i u narednim decenijama. Prema istim projekcijama BiH zauzima 5. mjesto među 43 zemlje za koje je predviđeno drastično opadanje broja stanovnika dok će udio starog stanovništva i prosječna starost stanovništva imati konstantan rast. BiH je od 2010. godine među 10 svjetskih država sa najnižim fertilitetom a prema projekcijama UN-a u toj skupini će ostati do 2050. godine. Rezultati istraživanja ukazuju i na zabrinjavajući trend odlaska stanovništva iz BiH i značajnog gubitka radne snage. Demografske i ekonomske posljedice ovakvih nepovoljnih trendova su brojne. Starenje stanovništva usporiti će stopu rasta stanovništva, negativno djelovati na stopu nataliteta, pogoršati postojeću dobnu i spolnu strukturu stanovništva te dovesti do brojčanog smanjenja i starenja sveukupne radne snage. Smanjenje radne snage i njihovo starenje ugroziti će mogućnost ekonomskog razvoja zemlje. Ovakva situacija će još više pogoršati odnos između broja penzionera i radnika. Demografsko starenje populacije dovest će i do povećanja javnih troškova za penzionere i zdravstveno osiguranje usljed porasta broja penzionera kao i povećanja udjela starih osoba u ukupnoj strukturi stanovništva pa je neodrživost postojećeg penziono-zdravstvenog sistema izvjesna. Adekvatna populacijska politika na nivou države s ciljem obnove stanovništva i usklađivanja njihovog broja i strukture je uvjet bez kojeg se ne može planirati razvoj i održivost BiH jer bez ljudskih potencijala nema ni ekonomskog razvoja države.

Literatura

- [1] Aščić, A., Imamović, M., Kanalić, E., (2017), „Analiza trenda svetske populacije“, *Zbornik radova 4. Međunarodne konferencije Agrobiznis MAK-2017 “Evropski put” IPARD 2015-2020*, Kopaonik, Srbija, pp. 363-370.
- [2] Briand, G., (2011), *Using Excel for principles of econometrics*, Hoboken (New Jersey – USA): John Wiley&Sons Inc., 2011.
- [3] Lamza-Maronić, M., Tokić, I., (2012), „Utjecaj demografskih čimbenika na društveno – ekonomski razvoj Hrvatske, *Ekonomski vjesnik : Review of Contemporary Entrepreneurship, Business, and Economic Issues*; No.2, Vol. 25, pp. 263-270.
- [4] Wertheimer-Baletić, A., (1999), „Stanovništvo i razvoj“, *Ekonomski pregled*; No. 3 – 4, pp. 404-410 .
- [5] Živić, D., (2003), „Demografske odrednice i posljedice starenja stanovništva Hrvatske“, *Revija za socijalnu politiku*; No.3, Vol.10, pp. 307-319.

Internet izvori:

- [6] https://esa.un.org/Unpd/wpp/Publications/Files/Key_Findings_WPP_2015.pdf
- [7] <http://www.bhas.ba/>
- [8] <http://fzs.ba/>
- [9] <http://www.monstat.org/cg/>
- [10] <http://www.stat.gov.mk/>
- [11] <http://www.stat.gov.rs/>
- [12] <http://www.dzs.hr/>
- [13] <http://www.stat.si/>